

Weronika Pelc

Zapłata kartą płatniczą : część 2

Palestra 38/12(444), 16-33

1994

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Zapłata kartą płatniczą

Część II

Charakterystyka podstawowych umów związanych z zapłatą kartą płatniczą – wzajemne prawa i obowiązki stron wynikające z umowy pomiędzy emitentem karty i posiadaczem karty (umowa o wydanie karty)

A. Zawarcie umowy

Umowy pomiędzy emitentem karty a przyszłym posiadaczem karty zawierane są na podstawie regulaminów i wzorów umów wydawanych przez emitenta. Do zawierania umów pomiędzy emitentem a posiadaczem karty stosuje się wobec tego przepisy art. 385 Kodeksu cywilnego¹ (k.c.). Doręczone posiadaczowi karty przy zawieraniu umowy „regulamin” lub „zasady” determinują treść powstałego stosunku prawnego. Definiują prawa i obowiązki obu stron umowy.

Dostępne w siedzibie emitenta informacje o kartach płatniczych zawierające wymienione wyżej regulaminy powinny być potraktowane jako zaproszenie do rokowań (art. 71 k.c.). Opierając się na zawartych w nich danych, osoba pragnąca uzyskać kartę płatniczą wypełnia przygotowany przez emitenta wniosek o wydanie karty. Emitent nie ma obowiązku wydania karty i może wniosek odrzucić. W przypadku przyjęcia wniosku przez emitenta, osoba składająca wniosek zostaje o tym powiadomiona i osobiście odbiera kartę w siedzibie emitenta. Wiele przemawia za tym, by uznać wniosek potencjalnego posiadacza

karty za ofertę skorzystania z propozycji emitenta na warunkach określonych w znanym wnioskodawcy regulaminie, a decyzję o wydaniu karty za przyjęcie tej oferty. Jednakże w pewnych przypadkach podejmując decyzję o wydaniu karty, emitent ustala pewne istotne warunki umowy, jaka ma wiązać strony, np. wysokość limitu kredytowego (karta kredytowa Express M). W takiej sytuacji konieczne jest zawarcie umowy obejmującej wszystkie ustalone postanowienia. Przy odbiorze karty posiadacz karty Express M podpisuje umowę o kredyt konsumpcyjny w systemie karty kredytowej, której integralną część stanowi regulamin użytkownika karty kredytowej.

W Polsce nie stosowano jeszcze akcji marketingowych polegających na rozsyłaniu pocztą kart płatniczych razem z egzemplarzami umów. Podpisanie karty i dostarczenie do emitenta podpisanego egzemplarza umowy stanowiłoby wtedy przyjęcie oferty i tym samym zawarcie umowy. We wczesnych latach siedemdziesiątych brytyjska *Access card* zdobyła znaczącą pozycję na rynku dzięki zastosowaniu tej metody. Rozesłano wtedy ok. 3,8 mln kart i wielu obecnych posiadaczy kart *Access* zdecydowało się

na nią właśnie wtedy. Jednakże rozsyłanie kart pocztą spowodowało wiele komplikacji, w szczególności przechwytywanie kart przez osoby nieuprawnione i w chwili obecnej dostarczanie w jakikolwiek sposób nie zamawianych kart jest w Wielkiej Brytanii zabronione na mocy § 51 Consumer Credit Act 1974². Podobne problemy spowodowało rozsyłanie nie zamawianych kart w USA, co doprowadziło do zakazania tego rodzaju praktyk w 1970 r. w drodze nowelizacji istniejącego ustawodawstwa (Truth in Lending Act)³. Poza tym, dopuszczenie tego rodzaju ofert może doprowadzić do zawierania umów przez osoby nieodpowiedzialne, które mogą nie zdawać sobie sprawy z konsekwencji stania się użytkownikiem karty płatniczej. Dotyczy to zwłaszcza ofert wydania kart kredytowych, które są kierowane do osób bardzo młodych. Znany jest przypadek 18-letniego chłopca, który w tajemnicy przed rodzicami skorzystał z oferty jednego z emitentów i przyznany mu kredyt wykorzystał na miesięczną podróż po USA. W praktyce finansowe konsekwencje wycieczki syna ponieśli rodzice.

Rozsyłanie kart pocztą powoduje więc niebezpieczeństwa dwojakiego rodzaju: przechwycenie karty przeznaczonej dla konkretnego adresata przez inną osobę, która następnie za adresata podpisuje kartę i egzemplarz umowy oraz z karty takiej w imieniu adresata korzysta, jak również uzyskanie karty przez osobę nieodpowiedzialną, która nie będzie w stanie spłacić później przyznanego jej kredytu. Oba rodzaje niebezpieczeństw dotyczą kart kredytowych, których w Polsce praktycznie nie ma (z wyjątkiem karty kredytowej Express M). Należy jednak spodziewać się, że wraz ze

zmniejszaniem się inflacji i wzrostem zamożności społeczeństwa niektórzy emitenci mogą pokusić się o zdobycie nowych klientów poprzez wysyłkowe oferowanie kart. Dlatego sprawa ta powinna zostać do tego czasu uregulowana przez ustawodawcę.

Konieczność ochrony konsumenta, który w tym przypadku jest posiadaczem karty, może prowadzić do szerszej zakrojonych działań ustawodawczych. W Wielkiej Brytanii zawarcie z konsumentem umowy o wydanie karty kredytowej regulowane jest bardzo szczegółowymi przepisami Consumer Credit Act 1974 i Consumer Credit (Agreement) Regulations 1983⁴. Przepisy te odnoszą się nie tylko do wydawania kart kredytowych, ale także do innych umów o udzielenie kredytu konsumenckiego.

Zgodnie z tymi przepisami umowa o wydanie karty kredytowej musi być podpisana zarówno przez emitenta, jak i posiadacza karty, przy czym posiadacz karty musi otrzymać kopie podpisanej i niepodpisanej umowy, aby upewnić się, że umowa, którą podpisał, była identyczna w brzmieniu z umową, na podstawie której podjął decyzję o podpisaniu (standardowo banki drukują formularze składające się z dwóch części, z których jedna zawiera treść umowy, a druga wniosek z wszystkimi postanowieniami umowy i właśnie ta druga część będzie stanowić podpisaną przez obie strony umowę przekazaną następnie posiadaczowi karty). Wymóg dostarczenia podpisanej kopii rozciąga się na wszystkie dokumenty wymienione w umowie. Jeżeli umowa nawiązuje do polisy ubezpieczeniowej, przysługującej każdemu posiadaczowi karty, kopia polisy powinna być również dostarczona. Umowa

musi zawierać ściśle określone postanowienia: nazwy i adresy obu stron, szczególności dotyczące wszelkich opłat wstępnych (np. za wydanie karty, wysokość wymaganych depozytów), limit kredytu dokładnie określony jako kwota pieniężna albo jako kwota ustalana każdorazowo przez strony, koszt kredytu, czyli odsetki i inne opłaty dodatkowe, przy czym odsetki muszą być podane jako APR (roczna stopa odsetek obliczona według podanego w zarządzeniu wzoru), szczegółowo opisany sposób spłaty rat kredytu. Do umowy powinny być włączone informacje dla posiadacza karty dotyczące jego praw, np. prawa do odstąpienia od umowy przez pewien czas po jej zawarciu lub odpowiedzialności w razie użycia karty przez nieuprawnionego.

Wszystkie te wymagania mają na celu ochronę konsumenta przed podpisaniem umowy kredytowej na warunkach sformułowanych w sposób ogólnikowy bądź niezrozumiały. Dotyczy to zwłaszcza postanowień o charakterze finansowym. Emitent nie może „manipulować” liczbami podając np. półroczną stopę odsetek albo starać się w inny sposób wywołać u przyszłego posiadacza karty przekonanie, że koszty kredytu i obsługi karty są mniejsze niż w rzeczywistości. Lektura regulaminów doręczanych polskim posiadaczom kart uzmysławia, że brytyjskie regulacje wychodzą naprzeciw rzeczywistym potrzebom⁵.

Zalecenie Komisji Wspólnot Europejskich z dnia 17 listopada 1988 r. dotyczące systemów płatności, a w szczególności stosunku pomiędzy posiadaczem karty a emitentem karty⁶, zawiera wskazówki dotyczące sposobu zawierania i postanowień umowy o wydanie karty.

Zgodnie z zaleceniem emitenci powinni przygotowywać pisemne formularze umów, sporządzone w maksymalnie prostym i zrozumiałym dla posiadacza karty języku, zawierające sformułowania zwykle używane w tego rodzaju umowach. Warunki umów powinny bezwzględnie zawierać podstawy obliczania opłat, jakie posiadacz karty będzie ponosił na rzecz emitenta. Powinny także informować posiadacza karty czy transakcje będą rozliczane ze skutkiem natychmiastowym, czy też w pewnych okresach, przy czym czas od dokonania transakcji do obciążenia nią posiadacza karty musi być podany. W treści zalecenia znajduje się także zakaz wysyłania kart płatniczych, o ile nie zostały one zamówione przez posiadacza, przy czym za moment zawarcia umowy o wydanie karty uważana jest chwila, w której posiadacz karty otrzymuje kartę i egzemplarz umowy podpisany przez strony (konieczne spełnienie obu warunków).

W polskim ustawodawstwie przykład szczególnego reżimu zawierania umowy na podstawie ogólnych warunków w rozumieniu art. 385 k.c. stanowią przepisy dotyczące zawierania umowy ubezpieczenia, a w szczególności art. 811 k.c. oraz art. 812 k.c. Niektórzy przedstawiciele doktryny postulują wprowadzenie bezwzględnego wymogu doręczania ubezpieczającemu pełnego tekstu ogólnych warunków umowy przy zawieraniu umowy⁷. Ponadto **art. 6 ust. 5 ustawy z dnia 28 lipca 1990 r. o działalności ubezpieczeniowej**⁸ wprowadza obowiązek zastrzeżenia w ogólnych warunkach ubezpieczenia możliwości odstąpienia od umowy ubezpieczenia przez ubezpieczającego w określonych w ustawie terminach. Ustawowe prawo odstąpienia

chroni konsumenta od skutków nieprzeżywanego zawarcia umowy.

Jak widać, potrzeba ochrony interesów konsumenta podsuwa podobne rozwiązania prawne. Konsument zawierający umowę o wydanie karty kredytowej powinien być chroniony nie mniej niż ubezpieczający zawierający umowę ubezpieczenia. Niestety, w chwili obecnej jego pozycja jest znacznie słabsza, a na prawne regulacje w tej mierze przyjdzie jeszcze długo czekać.

B. Obowiązki emitenta

Obowiązki emitenta zdefiniowane są w opracowanych w Polsce regulaminach w sposób bardzo lakoniczny. Można wnioskować o nich jedynie w sposób pośredni, poprzez analizę postanowień dotyczących przeznaczenia i sposobu zapłaty kartą. Podstawowym obowiązkiem emitenta jest **wydanie karty**. Wydana posiadaczowi karta pozostaje własnością emitenta. W myśl postanowień wielu regulaminów karta „służy do dokonywania transakcji bezgotówkowych (zakup towarów i usług) i wypłat gotówki”⁹, „do realizowania płatności za towary i usługi oraz do dokonywania doraźnych wypłat gotówki w bankach i bankomatach”¹⁰, „do bezgotówkowych zakupów towarów lub usług oraz do pobierania gotówki”¹¹. Należy wnioskować, że obowiązkiem emitenta jest zapewnienie funkcjonowania karty w opisanym w zdaniu poprzednim sposób, tzn. zapewnienie istnienia punktów akceptujących zapłatę kartą płatniczą oraz banków lub bankomatów wypłacających posiadaczom karty gotówkę. Skala tego obowiązku nie jest określona, toteż istnienie nawet minimalnej liczby takich punktów

będzie spełnieniem zobowiązania emitenta.

Nieistnienie takich punktów musiałyby być potraktowane jako umowa o świadczenie niemożliwe w rozumieniu **art. 387 k.c.** i prowadziłyby do nieważności umowy. Niemal żaden z dostępnych w Polsce regulaminów nie definiuje, w jaki sposób zachodzi owa „bezugotówkowa płatność”. Jedynie **Regulamin wydawania i używania krajowej karty płatniczej Polcard** stanowi, że: „Płatność za towary i usługi następuje po okazaniu karty, przeniesieniu z niej danych na druk rachunku i złożeniu podpisu na nim (...). Kopię rachunku Posiadacz powinien zatrzymać do momentu otrzymania miesięcznego zestawienia transakcji, w celu udokumentowania ewentualnej reklamacji”¹². Z zapisu tego można wysnuć wniosek, że emitent zobowiązuje się względem posiadacza do zapewnienia mu takiej formy rozliczeń, w której już w momencie okazania karty następuje płatność za towary i usługi. Jednocześnie, według postanowień regulaminu otwierania i prowadzenia rachunków krajowej karty płatniczej Polcard w złotych w Banku Inicjatyw Gospodarczych BIG S.A. będącego uzupełnieniem **Regulaminu wydawania i używania krajowej karty płatniczej Polcard**: „Bank obciąża rachunek karty z tytułu transakcji, z datą wpływu do Banku informacji o ich dokonaniu”¹³. A zatem, zgodnie z cytowanymi zapisami, moment spełnienia świadczenia przez posiadacza karty na rzecz kontrahenta jest wcześniejszy, niż moment obciążenia rachunku posiadacza karty u emitenta. Istnieją jednak regulaminy, z których wynika, że emitent obciąża rachunek karty z tytułu transakcji prze-

prowadzonych za pomocą karty z datą dokonania tych transakcji¹⁴.

Cytowane powyżej zapisy dotyczące sposobu płatności kartą są wyjątkowe wśród stosowanych w Polsce. Dominują postanowienia, z których wynika, że karta jest jedynym sposobem dysponowania wkładem zgromadzonym na rachunku karty. Postanowienie takie nie daje żadnych podstaw do wnioskowania na temat obowiązków emitenta względem posiadacza karty wynikających z faktu wydania karty, podobnie jak postanowienie **Regulaminu dla posiadaczy rachunków oszczędnościowo-rozliczeniowych „kont osobistych”** w oddziałach Powstającej Kasy Oszczędności – Banku Państwowego (PKO BP), dotyczące dysponowania saldem konta i stanowiące, że wypłaty z konta mogą być realizowane w drodze realizacji czeków, nie mówią nic o obowiązkach banku wynikających z prawa czekowego. Znalezienie odpowiedniego modelu prawnego obowiązków emitenta wynikających z umowy pomiędzy nim a posiadaczem karty będzie przedmiotem dalszych rozważań.

Wydanie karty następuje najczęściej (choć nie zawsze) w połączeniu z zawarciem umowy specjalnego rachunku bankowego karty. Rachunek zostaje otwarty u emitenta, który automatycznie staje się podmiotem praw i obowiązków wynikających dla banku z umowy rachunku bankowego. Należą do nich: obowiązek przechowywania środków pieniężnych posiadacza karty, dokonywanie rozliczeń pieniężnych na zlecenie posiadacza karty (w tym przypadku owe rozliczenia będą odbywać się za pomocą karty płatniczej), obowiązek zachowania tajemnicy bankowej, obowiązek informowania o zmianach na rachunku, możliwość wy-

powiedzenia umowy tylko z ważnych powodów¹⁵. Wszystkie te obowiązki spoczywają na emitencie z racji pełnienia przez niego funkcji banku w umowie rachunku bankowego, a nie z racji wydania karty płatniczej posiadaczowi karty.

W większości regulaminów emitent zobowiązuje się do przesyłania posiadaczowi zawiadomienia o dokonanych przez posiadacza karty transakcjach. W zależności od rodzaju karty, emitent przesyła takie zawiadomienie celem poinformowania posiadacza karty o odpowiednim obciążeniu jego rachunku lub celem wezwania go do zapłaty wyszczególnionych w zawiadomieniu kwot w określonym w umowie terminie. Wydaje się, że ta czynność emitenta wykracza poza obowiązek informowania o zmianach na rachunku, wynikający z umowy rachunku bankowego, choćby z tego powodu, że nie każdy emitent otwiera dla posiadacza karty rachunek bankowy. Po otrzymaniu zawiadomienia posiadacz karty dokonuje bądź potwierdzenia salda (najczęściej w sposób dorozumiany, tzn. poprzez brak sprzeciwu), bądź zgłasza niezgodność salda. W polskiej doktrynie przyjmuje się, że w umowach rachunku bankowego „ustalenie salda nie powoduje utraty samodzielności poszczególnych pozycji” i „nie ma charakteru nowacji”¹⁶.

Odmienne było ukształtowane potwierdzenie salda w umowie rachunku bieżącego, uregulowanej w nie obowiązujących obecnie przepisach **art. 533–541 Kodeksu handlowego**¹⁷ (k.h.). Przyjmowano, że uznanie salda było pewną postacią nowacji¹⁸, co powodowało, że saldo po potwierdzeniu rachunku stawało się tytułem nowej, samodzielnej wiarygodności. Nie jest natomiast prze-

sądzony charakter uzgodnienia salda wynikający z umowy o wydanie karty. Można bowiem uznać je za czynność tożsamą z potwierdzeniem salda na rachunku bankowym – tam gdzie mamy do czynienia u umową rachunku bankowego, albo za odrębną instytucję wynikającą z umowy o wydanie karty – tam gdzie emitent nie prowadzi rachunku bankowego posiadacza karty. Nawet w sytuacji, gdy mamy do czynienia z umową rachunku bankowego, może pojawić się wątpliwość co do charakteru potwierdzenia salda. Jest to o tyle istotne, że potwierdzenie salda jest jedyną instytucją pozwalającą posiadaczowi karty na bieżącą kontrolę rozliczeń pomiędzy emitentem a kontrahentami. Jest to moment, w którym posiadacz karty może zgłosić niezgodność sumy, jaką emitent pragnie go obciążyć, z faktyczną sumą wydatków dokonanych za pomocą karty płatniczej.

Niezgodność taka może wynikać z używania karty przez osobę nieuprawnioną, z nieuczciwych praktyk kontrahenta itp. W wielu przypadkach zgłoszenie przez posiadacza karty niezgodności doprowadzi do anulowania błędnego rachunku obciążeniowego. Jeżeli uznamy potwierdzenie salda za czynność czysto techniczną – nie powodującą skutków prawnych, w tym nowacji, której konsekwencją jest wygaśnięcie wcześniejszych roszczeń posiadacza karty względem banku – spowoduje to przedłużenie odpowiedzialności banku do okresu lat dwóch przy umowach związanych z umową rachunku bankowego (art. 731 k.c.) lub okresu lat dziesięciu przy innych umowach o wydanie karty (jeżeli taką umowę uznamy za rodzaj zlecenia, to z upływem lat dwóch).

Jeżeli posiadacz karty odkryje, że kontrahent zawyżał kwoty na rachunkach obciążeniowych, będzie mógł w każdej chwili zgłosić emitentowi brak tytułu do obciążenia go tymi kwotami. Taka przedłużona odpowiedzialność emitenta nie ma miejsca, jeżeli potwierdzenie salda uzna się za oświadczenie woli posiadacza karty o akceptacji kwot, jakimi emitent pragnie go obciążyć, mające skutki nowacji. Jednakże wnikliwa analiza regulaminów, na podstawie których zawierane są umowy pomiędzy emitentem a posiadaczem karty, wskazuje, że w obrocie kartami w Polsce zawiadomienie o wysokości salda ma jedynie techniczny charakter i nie powoduje powstania nowych praw i obowiązków po żadnej ze stron. Przykładowo § 19 **Regulaminu otwierania i prowadzenia rachunku krajowej karty płatniczej POLCARD** w złotych w Pomorskim Banku Kredytowym S.A. zawiera upoważnienie emitenta przez posiadacza karty do automatycznego obciążania rachunku w momencie otrzymania przez emitenta informacji o dokonaniu transakcji przez posiadacza karty. Wpis na rachunku, a co za tym idzie zobowiązanie posiadacza karty, powstaje więc niezależnie od wiedzy posiadacza karty. W razie niezgodności wpisu z zobowiązaniem wynikającym z podstawy prawnej wpisu (tzn. z rzeczywistym roszczeniem emitenta o zwrot wydatków poniesionych na zaspokojenie kontrahenta) posiadacz rachunku może zgłosić tę niezgodność. Z analizowanych umów nie wynika, jakie są skutki zgłoszenia takiego sprzeciwu. Należy domniemywać, że zgłoszenie sprzeciwu powoduje zbadanie przez emitenta zasadności tego sprzeciwu i ewentualne anulowanie błę-

dnego rachunku obciążeniowego. Sam jednak sprzeciw nie wywołuje skutków prawnych. Na odmiennym stanowisku stoi doktryna niemiecka¹⁹ uznając, że potwierdzenie salda ma charakter nowacji, która ma na celu przetworzenie kilku wcześniejszych zobowiązań w jedno nowe. Do momentu potwierdzenia salda (także jeżeli potwierdzenie następuje poprzez brak sprzeciwu w określonym w umowie terminie) emitent nie może obciążyć rachunku posiadacza karty. Potwierdzenie jest traktowane jako oświadczenie woli posiadacza, że akceptuje on i decyduje się zwrócić emitentowi wydatki poniesione przez tego ostatniego na pokrycie należności kontrahentów. Od momentu potwierdzenia emitent może obciążyć rachunek posiadacza karty, a posiadacz karty nie może dochodzić względem emitenta roszczeń wynikających z poszczególnych transakcji objętych przez potwierdzenie. W ten sposób chroniona jest pewność obrotu.

Często zdarza się, że emitent, starając się zachęcić potencjalnych klientów do uzyskania karty, oferuje im dodatkowe korzyści. Przykładowo Bank PeKaO S.A. deklaruje, że każdy posiadacz karty Visa Banku PeKaO S.A. zostaje automatycznie objęty ubezpieczeniem od następstw nieszczęśliwych wypadków w czasie podróży opłaconej jego kartą Visa, nie ponosząc żadnych dodatkowych kosztów z tytułu ubezpieczenia²⁰. Express M zobowiązuje się do wypłacenia „10 000 000 zł odszkodowania w przypadku śmierci posiadacza karty kredytowej Express M prawnym spadkobiercom zmarłego”²¹. Zobowiązania te nie są jednak zawarte w treści podpisywanej przez posiadacza karty umowy, lecz jedynie w materiałach reklamo-

wych. Niejasny jest wobec tego charakter tych zobowiązań, a nawet fakt, czy są one dla emitenta w ogóle wiążące. Skoro – jak zostało wyżej stwierdzone – materiały reklamowe zawierające regulaminy i formularze wniosków są jedynie zaproszeniem do rozpoczęcia rokowań, a nie ofertą, nie stanowią one części umowy zawartej pomiędzy emitentem a posiadaczem karty.

Odpowiedzialność emitenta za niewykonanie deklarowanych czynności może opierać się jedynie na **art. 16 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 16 kwietnia 1993 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji**²², który stanowi, że czynem nieuczciwej konkurencji w zakresie reklamy jest w szczególności reklama wprowadzająca klienta w błąd i mogąca przez to wpłynąć na jego decyzję co do nabycia towaru lub usługi.

C. Obowiązki posiadacza karty

O ile obowiązki emitenta nie są wcale określone albo są określone w sposób bardzo zdawkowy, liczne obowiązki posiadacza karty są głównym przedmiotem umowy o wydanie karty.

Podstawowym obowiązkiem posiadacza karty jest używanie karty zgodnie z jej przeznaczeniem. Karta służy do bezgotówkowego zakupu towarów i usług oraz, w wyjątkowych wypadkach, do wypłaty gotówki w wyznaczonych miejscach. Nie można jej używać w innych celach, np. w celu uzyskania gotówki od kontrahenta. Posiadacz karty obowiązany jest do starannego przechowywania karty celem zapobieżenia jej zniszczeniu oraz do ochrony karty przed utratą bądź kradzieżą. Nie powinno się bez potrzeby ujawniać osobom trzecim

numeru karty, a w żadnym razie nie wolno posiadaczowi ujawnić jego Osobistego Numeru Identyfikacyjnego (PIN). Na posiadaczu karty ciążyą ponadto zobowiązania o charakterze finansowym. W Polsce, gdzie dominują karty obciążeniowe, posiadacz jest najczęściej obowiązany do utrzymywania na rachunku karty środków pozwalających na pokrycie dokonywanych transakcji, gdyż powstanie salda ujemnego jest zagrożone sankcją zastrzeżenia albo unieważnienia karty. Przewidujący emitenci wprowadzają czasem wymóg zdeponowania dodatkowej kwoty gwarancyjnej na wypadek powstania salda ujemnego²³. W przypadku kart kredytowych posiadacz karty nie może przekroczyć przyznanego mu limitu kredytowego. Kredyt powinien być spłacony w sposób i w terminie określonym w umowie. Przy kartach typu *charge* posiadacz ma obowiązek niezwłocznego uiszczenia kwoty ujawnionej w okresowym rozliczeniu przesłanym mu przez emitenta.

W razie utraty lub kradzieży karty, posiadacz karty ma obowiązek niezwłocznego poinformowania o tym emitenta, który w takich sytuacjach dokonuje zastrzeżenia utraconej karty. Odpowiedzialność posiadacza karty za transakcje dokonane w przypadku utraty lub kradzieży karty, przed i po zastrzeżeniu karty, kształtuje się różnie w zależności od postanowień umownych.

Posiadacz karty ponosi różne opłaty na rzecz emitenta. Płaci za wydanie karty, opłaca opłatę okresową za korzystanie z karty, płaci prowizję przy transakcjach wypłaty gotówki. Formą wynagrodzenia płatnego na rzecz emitenta są odsetki płatne przez posiadacza od uzyskanego, w związku z użyciem karty, kredytu.

Emitent karty pozostaje jej właścicielem i w związku z tym posiadacz jest obowiązany do zwrotu karty na żądanie emitenta po upływie terminu jej ważności i przy zamianie na nową. Zgoda posiadacza nie jest konieczna dla skuteczności pozbawienia go karty.

D. Charakterystyka umowy o wydanie karty

Umowa o wydanie karty jest umową nienazwaną. Prawa i obowiązki stron tej umowy, opisane powyżej, nie dają podstawy do zakwalifikowania jej jako jakiegokolwiek umowy uregulowanej w **tytułach XI–XXXVII k.c.** Można jedynie doszukiwać się podobieństwa między umową o wydanie karty a umową zlecenia (w tym umowami o świadczenie usług, o których mowa w art. 750 k.c.), ponieważ emitent zobowiązuje się do dokonywania pewnych czynności dla posiadacza karty. Jego działania dotyczą sfery interesów posiadacza karty, ale nie jest to równoznaczne z działaniem emitenta jako pełnomocnika posiadacza karty.

W doktrynie niemieckiej umowa o wydanie karty – Emissionsvertrag – jest klasyfikowana jako Geschäftsbesorgungvertrag, przy czym może on mieć, według niektórych opinii, charakter obowiązku określonego działania (*dienstvertraglicher Natur*)²⁴ lub, według innych, charakter działania zmierzającego do określonego rezultatu (*Geschäftsbesorgungsvertrag mit werkvertraglichem Einschlag*)²⁵.

Wypada podkreślić, że emitent występuje w postępowaniu z kartą płatniczą zawsze w imieniu własnym. Nie można też dowodzić, że spełnia on zobowiąza-

nie posiadacza karty. Przeciwno temu przemawiają następujące argumenty: od momentu zapłaty kartą zobowiązanie posiadacza karty nie istnieje, a zatem nie może być spełnione, zasady odpowiedzialności emitenta są odmienne od zasad odpowiedzialności posiadacza karty i wynikają z umowy akwizycyjnej, emitent płaci kontrahentowi odpowiednio mniejszą sumę niż należność posiadacza karty, co oznacza, że dokonuje on potrącenia swojego roszczenia o prowizję z wierzytelnością kontrahenta. Gdyby uznać, że emitent działa w imieniu i na rzecz posiadacza karty, należałoby przyjąć, że emitent i kontrahent dokonują potrącenia wierzytelności kontrahenta w stosunku do posiadacza karty z wierzytelności emitenta w stosunku do kontrahenta o zapłatę prowizji, co sprzeczne byłoby z zasadą, że można dokonać potrącenia jedynie, gdy istnieje tożsamość stron obu wierzytelności. Innymi słowy: gdyby przyjąć, że emitent spełnia świadczenie posiadacza karty, to nie byłoby możliwe potrącenie wierzytelności kontrahenta do posiadacza karty z wierzytelności emitenta do kontrahenta. Osoba trzecia nie może potrącić własnej wierzytelności z wierzytelności służącej wierzycielowi, mimo że wolno spełnić jej świadczenie zamiast dłużnika²⁶. Należy przyjąć, że działając w interesie posiadacza karty emitent zaciąga we własnym imieniu zobowiązanie względem kontrahenta.

1. Umowa o wydanie karty a umowa rachunku bankowego

Problem wzajemnej relacji tych umów został już uprzednio zasygnalizowany w części dotyczącej charakteru potwier-

dzenia stanu rachunku przez posiadacza karty. Wiele umów pomiędzy emitentem a posiadaczem karty, na podstawie których następuje wydanie karty, jest zawieranych w Polsce pod nazwą i w formie wskazującej na ich tożsamość z umową rachunku bankowego. Można tu przykładowo wymienić **Regulamin otwierania i prowadzenia przez Bank PeKaO S.A. rachunków kart VISA**. W innych przypadkach otworzenie specjalnego rachunku karty jest warunkiem wydania karty. Posiadacz karty POLCARD nie może uzyskać karty, o ile bank-emitent nie zawrze z nim umowy rachunku krajowej karty płatniczej POLCARD²⁷. Zawarta w tym celu umowa rachunku bankowego krajowej karty płatniczej POLCARD zawiera liczne postanowienia, które dotyczą nie tyle sposobu prowadzenia rachunku, co zasad rozliczania płatności dokonanych kartą. Wydaje się, że pomiędzy umową rachunku bankowego i umową o wydanie karty zachodzi podobna relacja co pomiędzy umową rachunku bankowego a umową czekową. Pokrewieństwo to jest także zauważane w doktrynie niemieckiej²⁸. Wynikający bowiem z art. 725 k.c. obowiązek banku dokonywania rozliczeń pieniężnych nie obejmuje obowiązku dokonywania wypłaty na rzecz osoby trzeciej, przedstawiającej czek wystawiony w ciężar rachunku przez posiadacza tego rachunku²⁹. Do dokonania takiej wypłaty bank potrzebuje dodatkowego upoważnienia.

Obowiązek banku-emitenta do rozliczenia transakcji z kontrahentem idzie jeszcze dalej, niż obowiązki banku do realizacji czeków lub dokonywania rozliczeń na zlecenie posiadacza rachunku. Emitent, o czym była już mowa powyżej, działa we własnym imieniu i doko-

nuje zapłaty na rzecz kontrahenta z własnych środków. Często emitent obciąża rachunek posiadacza karty w jakiś czas po spełnieniu świadczenia na rzecz kontrahenta, nie pobierając za okres pomiędzy tymi czynnościami wynagrodzenia w formie odsetek. Wszelkie obowiązki banku związane z rozliczeniami zapłaty kartą płatniczą wynikają więc nie z art. 725 i n. k.c., regulujących prawa i obowiązki stron umowy rachunku bankowego, ale z odrębnej umowy zawartej pomiędzy emitentem a kontrahentem zgodnie z zasadą swobody umów. W szczególności polecenie dokonania rozliczenia transakcji, do której doszło z udziałem karty, skierowane przez posiadacza karty do emitenta, nie może być utożsamiane z poleceniami przelewu wydawanymi przez posiadacza rachunku w ramach umowy rachunku bankowego. W doktrynie niemieckiej panuje zgodność, że na podstawie umowy o wydanie karty posiadacz karty przez podpisanie rachunku obciążeniowego wydaje emitentowi polecenie (*die Weisung*) w rozumieniu § 665 Bürgerliches Gesetzbuch (BGB). Jednakże, polecenie to, inaczej niż reguluje to BGB, jest nieodwołalne ze względu na specyfikę stosunku prawnego będącego jego podstawą³⁰. Umowa o wydanie karty nie musi mieć formy odrębnego dokumentu, a nawet jej postanowienia nie muszą być wyraźnie oddzielone od postanowień umowy rachunku bankowego. Problemem natomiast może okazać się klasyfikacja poszczególnych postanowień umowy, jako elementów umowy o wydanie karty lub elementów umowy rachunku bankowego, co zostało omówione na przykładzie obowiązku emitenta do informowania posiadacza karty o zmianach na rachun-

ku i obowiązku posiadacza karty zgłaszania niezgodności. Problem rozgraniczenia dotyczy tylko kart emitowanych przez banki. Emitent występuje wtedy wobec posiadacza karty w podwójnej roli: banku prowadzącego rachunek bankowy i emitenta odpowiedzialnego za postępowanie z kartą płatniczą.

Niezależność i samoistość umowy o wydanie karty potwierdza fakt, że emitenci wielu kart w ogóle nie wymagają od posiadacza karty otwierania rachunku bankowego. Przykładem mogą być tu emitenci karty Express M lub karty American Express. W obu tych przypadkach rozliczenia odbywają się bez pośrednictwa banku. Emitent przesyła posiadaczowi karty informację o poczynionych przez niego za pośrednictwem karty wydatkach, na podstawie której żąda zwrotu tych wydatków w określonym w umowie terminie. Posiadacz karty wpłaca objętą żądaniem emitenta kwotę na wskazany przez niego rachunek bankowy. Takie rozwiązania są do pomyślenia jedynie w przypadku kart kredytowych lub debetowych, których użycie nie wymaga zdeponowania u emitenta karty środków w ilości wystarczającej na dokonanie danej transakcji.

2. Umowa o wydanie karty a umowa kredytowa

Rozważania nad wzajemnym stosunkiem tych umów dotyczą wyłącznie umowy o wydanie karty kredytowej. Karty debetowe nie wymagają zaciągnięcia kredytu, o czym była już mowa, gdyż przy korzystaniu z nich zapłata emitentowi przez posiadacza karty następuje z opóźnieniem w stosunku do chwili dokonania zapłaty kartą przez po-

siadacza karty kontrahentowi. Umożliwia to posiadaczowi karty dokonanie zapłaty kartą, nawet jeżeli nie dysponuje on środkami pieniężnymi w chwili dokonania zapłaty. Warto zwrócić uwagę, że w przypadku zapłaty kartą, kredytu kupieckiego udziela nie tylko emitent, ale, w pewnym sensie, także kontrahent, który godzi się na otrzymanie pieniędzy z kilkunasto- lub nawet kilkudziesięciodniowym opóźnieniem.

Określenie relacji pomiędzy umową o wydanie karty a umową kredytową ma szczególne znaczenie w krajach posiadających odrębny reżim prawny dla udzielania kredytu konsumentom. W Polsce umowa kredytowa uregulowana jest jedynie w **art. 27 ustawy z dnia 31 I 1989 – Prawo bankowe**³¹. Zawiera on definicję umowy kredytowej, wprowadza wymóg formy pisemnej i określa niektóre elementy jej treści. Należy przyjąć, że wydanie karty kredytowej powinno wiązać się z zawarciem umowy kredytowej, gdyż zgodnie z prawem kredyt może być udzielony tylko na podstawie umowy kredytowej. W celu uzyskania karty Express M, posiadacz karty musi podpisać z Bankiem Depozytowo-Powierniczym GLOB S.A. umowę o kredyt konsumpcyjny w systemie karty kredytowej, której integralną częścią jest **Regulamin Użytkownika Karty Kredytowej**. Umowa o wydanie karty dochodzi więc do skutku niejako w ramach umowy kredytowej. Można jednak wyobrazić sobie sytuację, w której umowa o wydanie karty i umowa kredytowa będą zawarte w jednym dokumencie. W polskim systemie prawnym powiązanie umowy o wydanie karty z umową kredytową ma tylko to znaczenie, że ponieważ udzielenie kredytu jest czynnością bankową³²,

to wydawaniem kart kredytowych mogą zajmować się jedynie banki i, wyjątkowo, spółki prawa handlowego, jeżeli otrzymają zezwolenie, o którym mowa w **art. 11¹ Prawa bankowego**³³. Najprawdopodobniej właśnie ten wymóg spowodował, że faktycznym emitentem karty Express M jest GLOB Bank S.A. a nie, na co wskazują materiały reklamowe i rozprowadzane wraz z nimi regulaminy, spółka z o.o. Express M.

Umowa o wydanie karty nie jest więc rodzajem umowy rachunku bankowego ani, tym bardziej, umowy kredytowej. Należy przyjąć, że jest to umowa nienazwana, konsensualna, zobowiązująca, odpłatna, kauzalna i dwustronna (choć w obrocie stosowane są też umowy trójstronne). Jej treścią jest zobowiązanie emitenta karty do stworzenia możliwości dokonywania zapłaty kartą, w szczególności poprzez stworzenie sieci kontrahentów, oraz do rozliczenia każdej transakcji dokonanej przy użyciu karty przez posiadacza karty. Podstawą do tego rozliczenia jest nieodwołalne polecenie posiadacza karty, wydawane w chwili podpisania rachunku obciążeniowego. Posiadacz zobowiązany jest do świadczenia na rzecz emitenta kwot, jakie ten ostatni ma obowiązek zapłacić kontrahentom na podstawie okazanych mu rachunków obciążeniowych oraz do ponoszenia innych opłat związanych z używaniem karty. Konkretyzacja zobowiązania posiadacza karty następuje już w momencie złożenia przez niego podpisu na rachunku obciążeniowym. Zobowiązanie to jest niezależne od spełnienia polecenia posiadacza karty przez emitenta. Obowiązkiem posiadacza jest także prawidłowe korzystanie z karty, która pozostaje własnością emitenta.

Charakterystyka wzajemnych praw i obowiązków wynikających z umowy pomiędzy emitentem karty a kontrahentem (umowa akwizycyjna)

A. Zawarcie umowy

Do zawarcia umowy dochodzi przede wszystkim na podstawie standardowych warunków umów emitenta. Nie zawsze są to ogólne warunki umów w rozumieniu art. 358 k.c. Strony wypełniają i podpisują przygotowany przez emitenta egzemplarz umowy, który zawiera wszystkie postanowienia objęte konsensusem stron, stąd nie ma potrzeby odwoływania się do innych dokumentów. Niekiedy jedynie tekst umowy nawiązuje do instrukcji emitenta dotyczących przyjmowania zapłaty kartą. Instrukcja taka ma charakter techniczno-instruktażowy, niemniej jednak określa obowiązki kontrahenta, których niedopełnienie stanowi nienależyte wykonanie umowy akwizycyjnej. Umowa akwizycyjna różni się od umowy o wydanie karty również tym, że obie jej strony są zawsze podmiotami prowadzącymi działalność gospodarczą, stąd ich faktyczna pozycja jest równorzędna. Kontrahent może próbować wynegocjować dla siebie korzystniejsze warunki dotyczące wysokości opłat i sposobu rozliczeń. W praktyce kontrahenci, działający na niewielką skalę, będą musieli zgodzić się na warunki emitenta zawarte w przedłożonym przez niego projekcie umowy, podczas gdy liczący się kontrahenci będą mogli nawet współtworzyć z emitentem dostosowaną do potrzeb obu stron wersję umowy. Umowa jest zawierana na piśmie w kilku egzemplarzach, tak by każda ze stron dysponowała oryginałem umowy.

B. Obowiązki kontrahenta

Podstawowym obowiązkiem kontrahenta jest sprzedaż towarów i usług posiadaczom kart płatniczych, którzy przy dokonywaniu zakupu okazą kartę, czyli innymi słowy – przyjmowanie zapłaty kartą płatniczą. Projekt umowy stosowany przez Polcard mówi o obowiązku „sprzedaży usług i towarów na warunkach kredytowych okazicielom kart płatniczych”³⁴. Kontrahentowi nie wolno odmówić przyjęcia karty (o ile nie budzi ona wątpliwości co do swojej ważności). Sprzedaż musi nastąpić na warunkach identycznych jak sprzedaż za gotówkę. Kontrahentowi nie wolno żądać od okaziciela karty zapłaty wyższej ceny, np. powiększonej o koszty „administracyjne” późniejszych rozliczeń. Kontrahentowi nie wolno także wystawiać kilku rachunków dla jednej transakcji (rodziłoby to możliwość omijania wymogu autoryzacji) ani w żadnym wypadku wypłacać okazicielowi karty gotówki (np. jeżeli już po „zapłaceniu” za towar posiadacz karty „rozmyśli się”). Przy przyjmowaniu zapłaty kartą kontrahent zobowiązany jest do zachowania ściśle określonej procedury przedstawionej w opisie transakcji zawartym w rozdziale 3. Kontrahent zobowiązuje się do przesyłania emitentowi odpowiednio przygotowanych i posegregowanych rachunków dotyczących transakcji dokonanych z zastosowaniem karty w określonym w umowie terminie. Jeżeli nie

dotrzyma terminu, zgodnie z projektem umowy Polcardu, ponosi ryzyko odmowy zapłaty należności przez emitenta³⁵. Kontrahent ma obowiązek przeszkolenia personelu w zakresie przyjmowania zapłaty kartami płatniczymi. Jest on także obowiązany do umieszczenia *logo* danej karty w miejscu dobrze widocznym dla klientów. Za przywilej korzystania z systemu danej karty kontrahent uiszcza emitentowi opłatę zdefiniowaną najczęściej jako określony procent każdej transakcji (są to wielkości rzędu 2%–5%). Kontrahent nie może przełać bez wiedzy i zgody emitenta swoich praw z umowy akwizycyjnej. Nie wolno mu udostępniać osobom trzecim materiałów związanych z rozliczeniami transakcji i samych dowodów transakcji. Obowiązuje go pełna dyskrecja, jeśli chodzi o dane otrzymane od emitenta, w szczególności dotyczące limitów autoryzacyjnych.

Nawiązanie współpracy z kontrahentem wiąże się z koniecznością wyposażenia go w odpowiednie oprzyrządowanie służące do prawidłowego dokonywania transakcji. Mowa tu o formularzach rachunków, emblematach, stosunkowo prostych imprinterach lub – dużo bardziej skomplikowanych – POS. Emitenci rozmaicie rozwiązują te kwestie. Część materiałów jest przekazywana nieodpłatnie na własność kontrahenta, rzeczy trwałe i bardziej kosztowne (np. imprinter) są użyczone bądź sprzedawane kontrahentowi. Jeżeli chodzi o elektroniczne terminale, pozostają one własnością emitenta (bądź podmiotu eksploatującego elektroniczną sieć rozliczeniową), a kontrahent może z nich korzystać w ramach umowy użyczenia bądź najmu. Zastosowanie ma przy tym częściej

to drugie rozwiązanie, ponieważ utrzymanie terminali wiąże się dla emitenta z wysokimi kosztami, zwłaszcza zakupu nowoczesnego oprogramowania i opłacaniem prawa korzystania z systemu danej karty.

C. Prawa i obowiązki emitenta

Emitent poprzez umowę akwizycyjną zobowiązuje się do zapłaty kontrahentowi sumy, na którą opiewają przekazane rachunki, pomniejszonej o prowizję emitenta. Emitent zobowiązuje się do dokonania zapłaty w krótkim, najczęściej kilkudniowym terminie, licząc od dnia dostarczenia przez kontrahenta zestawienia należności. Emitent wypłaca kontrahentowi należność na podstawie każdego prawidłowo wystawionego rachunku, niezależnie od stanu środków na rachunku posiadacza karty. Osoba posiadacza karty i okoliczności z nim związane w ogóle nie występują w umowie akwizycyjnej. Mimo szybkiej procedury rozliczeniowej od momentu sprzedaży towaru posiadaczowi karty do wpłynięcia pieniędzy na rachunek kontrahenta upływa ok. 14 dni. W pewnych sytuacjach emitent ma prawo żądania od kontrahenta zwrotu już wypłaconej sumy. Dzieje się tak, gdy³⁶:

- a) transakcja jest nielegalna lub nie ma mocy prawnej,
- b) podpis na rachunku nie jest zgodny z podpisem na karcie,
- c) kopia rachunku obciążeniowego przekazanego emitentowi różni się od rachunku przekazanego posiadaczowi karty,
- d) w dniu transakcji karta nie była ważna,
- e) w dniu transakcji numer karty znaj-

dował się na stop-liście dostarczonej przez emitenta kontrahentowi,

f) cena zapłacona przy użyciu karty była wyższa od ceny stosowanej w transakcjach gotówkowych,

g) wartość transakcji przekraczała limit autoryzacyjny, a transakcja nie uzyskała autoryzacji,

h) rachunek obciążeniowy był niekompletny.

W umowach mogą pojawić się także inne przesłanki zwrotu świadczenia przez kontrahenta, ale te wymienione wyżej są typowe i powszechnie stosowane³⁷. Emitent w umowie zastrzega sobie prawo potrącenia wierzytelności powstałych z tego tytułu z wierzytelności kontrahenta obejmującej roszczenia o zapłatę sum wyszczególnionych na przekazanych rachunkach. Wynika z tego, że kontrahent obowiązany jest do przestrzegania postanowień umowy akwizycyjnej i instrukcji rozliczeniowych pod rygorem utraty prawa do zapłaty za sprzedane towary. Zapis ten można potraktować jako ustanowienie kary umownej w stosunku do kontrahenta za nienależyte wykonanie obowiązków dotyczących sposobu wystawiania rachunków (**art. 484 k.c.**). Przemawiałby za tym fakt, że należność kontrahenta na rzecz emitenta może znacznie przekraczać wysokość poniesionej przez emitenta szkody (np. jeżeli cena towaru została zawyżona o 10%). Emitent ma prawo do kontrolowania działalności kontrahenta. Jest on także zobowiązany do przeszkolenia personelu kontrahenta i dostarczenia odpowiedniego wyposażenia, koniecznego do prawidłowego przeprowadzania transakcji. Emitent ma prawo zmieniania wysokości limitu autoryzacyjnego w każdej chwili.

D. Charakterystyka umowy akwizycyjnej

Z umowy akwizycyjnej wynika zobowiązanie emitenta do zapłaty pewnej sumy na rzecz kontrahenta i obowiązek określonego zachowania się kontrahenta. Emitent zobowiązuje się, że w określonym terminie od otrzymania od kontrahenta rachunków obciążeniowych dokona przelewu na rachunek kontrahenta określonej w tych rachunkach sumy. Rozmiar świadczenia emitenta na rzecz kontrahenta nie jest w umowie określony z tego oczywistego powodu, że do momentu dokonania transakcji kartą nikt nie jest w stanie tego rozmiaru sprecyzować. Pojawia się pytanie, czy taki sposób określenia świadczenia emitenta pozwala na traktowanie umowy akwizycyjnej jako umowy definitywnej, z której wynika obowiązek świadczenia, czy też jedynie jako umowy ramowej, z której wynika obowiązek zobowiązania się do określonego świadczenia. W tym drugim przypadku umowa akwizycyjna przewidywałaby pewien sposób zachowania się stron w sytuacji, gdy w punkcie kontrahenta pojawia się osoba pragnąca zapłacić kartą płatniczą. Dopiero w momencie prawidłowego złożenia kontrahentowi oferty zapłaty kartą i wystawienia rachunku obciążeniowego powstałaby między stronami umowy akwizycyjnej stosunek prawny, którego ramy wyznacza umowa akwizycyjna, charakteryzujący się obowiązkiem prawidłowego przyjęcia zapłaty kartą po stronie kontrahenta i obowiązkiem zapłaty należności określonej w rachunku obciążeniowym po stronie emitenta. Wydaje się, że taka umowa ramowa ma charakter pośredni między zwykłą umową defini-

tywną a umową ramową. Jest to mianowicie umowa definitywna o postaci ramowej³⁸. Na mocy tej umowy powstaje między stronami zobowiązanie do świadczenia, które jednak nie może być wykonane do chwili konkretyzacji owego świadczenia. Mimo braku konkretyzacji przedmiot świadczenia jest określony (choćby przez dokładne wskazanie mechanizmu konkretyzacji) w sposób wystarczający, by spełnić konieczny do zawarcia umowy wymóg uzyskania przez strony minimum konsensu³⁹. Zatem zobowiązania emitenta do zapłaty, a kontrahenta do prawidłowego przyjęcia zapłaty kartą, istnieją przez cały czas, od momentu podpisania umowy akwizycyjnej. Obowiązek emitenta zapłaty sumy w określonej wysokości konkretyzuje się w momencie wystawienia rachunku obciążeniowego i od tej chwili kontrahentowi przysługuje roszczenie względem emitenta o zapłatę tej sumy. Rozważania te nie obejmują postanowień umowy

akwizycyjnej o charakterze ubocznym dotyczących np. obowiązku szkolenia personelu, które są wykonywane od momentu zawarcia umowy. Umowy akwizycyjne zawierane są najczęściej na czas określony z możliwością rozwiązania ich w drodze wypowiedzenia przez każdą ze stron. Umowa akwizycyjna to umowa dwustronna, odpłatna, konsensualna, zobowiązująca, o charakterze najprawdopodobniej abstrakcyjnym. To ostatnie stwierdzenie jest uzasadnione tym, że z umowy akwizycyjnej wynika, iż emitent zapłaci kontrahentowi należność wynikającą z każdego rachunku prawidłowego formalnie, tzn. zgodnego z umową akwizycyjną, niezależnie od ważności *causa* wystawienia tego rachunku. Ponieważ jednak umowa akwizycyjna pozwala emitentowi powoływać się na pewne okoliczności związane z umową sprzedaży, abstrakcyjność tego stosunku musi być opatrzona znakiem zapytania.

Charakterystyka umowy pomiędzy posiadaczem karty a kontrahentem

Umowa ta zawiera wszystkie elementy umowy sprzedaży różniąc się tylko jednym składnikiem, mianowicie sposobem spełnienia świadczenia przez kupującego, czyli posiadacza karty. Zgodnie z brzmieniem **art. 488 k.c.** zapłata ceny winna być dokonana jednocześnie ze spełnieniem świadczenia przez sprzedawcę, chyba że co innego wynika z umowy⁴⁰. Jednak „strony mogą umówić się, że spełnienie świadczenia następuje poprzez wręczenie papieru wartościowego (weksel, czek) zamiast zapłaty. Wówczas zobowiązanie pieniężne w postaci obowiązku zapłaty ceny wygasa skutkiem odnowienia”⁴¹. W transakcjach do-

konywanych przy użyciu karty płatniczej zapłata, zgodnie z informacjami publikowanymi przez emitentów kart, następuje w momencie „prezentacji karty oraz podpisania przez użytkownika odpowiedniego rachunku”⁴². Regulamin wydawania i używania krajowej karty płatniczej Polcard precyzuje, że „płatność za towary i usługi następuje po okazaniu karty, przeniesieniu z niej danych na druk rachunku i złożeniu podpisu na nim”⁴³. A zatem, kontrahent otrzymuje zapłatę od posiadacza karty niejako w formie podpisanego rachunku obciążeniowego. Należy zatem zadać pytanie, w którym momencie zawierania

umowy strony obejmują swoim konsensem taki sposób dokonania zapłaty. Odpowiedź na to pytanie wynika z faktu umieszczenia przez kontrahenta w widocznych miejscach emblematów kart płatniczych. Emblematy te to nic innego, jak oferta kontrahenta skierowana do potencjalnych klientów zawierania umów sprzedaży, w których zapłata będzie miała wyżej opisaną formę. Posiadacz karty kupując towar i okazując kartę, przyjmuje ofertę kontrahenta.

Wynika z tego, że przy zawarciu umowy sprzedaży pomiędzy posiadaczem karty a kontrahentem strony umawiają się, że zapłata zostanie dokonana za pomocą karty. Stwierdzenie to nie przesądza jeszcze charakteru prawnego zapłaty kartą. Uzasadnia jedynie pogląd, że po dokonaniu wymienionych wyżej czynności dochodzi do zawarcia umowy sprzedaży. Można zaryzykować tezę, że w tym momencie posiadacz karty spełnia świadczenie na rzecz kontrahenta i nie jest już obowiązany do innego świadczenia na jego rzecz. Teza ta, choć uzasadniona brzmieniem wydawanych przez emitentów warunków umów oraz logiką postępowania z kartą płatniczą, budzi na gruncie polskiej praktyki wiele wątpliwości i wydaje się, że jej potwierdzenie nastąpi dopiero przy rozstrzygnięciu przez sąd konkretnego sporu. Sytuacja taka miała miejsce w Wielkiej Brytanii w 1988 r. (a więc 22 lata po wprowadzeniu na tamtejszy rynek kart płatniczych) w sporze *Re Charge Card Services Ltd.*⁴⁴. Była to pierwsza sprawa, w której sąd zmuszony był do przeanalizowania natury transakcji dokonanej z użyciem karty płatniczej. W wyniku upadłości emitenta karty kontrahent nie otrzymał należności z tytułu transakcji

dokonanej z wykorzystaniem karty płatniczej. Posiadacz karty pragnął uiścić żadaną sumę, nie było jednak jasne, czy powinien ją zapłacić bezpośrednio kontrahentowi, od którego nabył towary, upadłemu emitentowi w likwidacji, czy też spółce, która przejęła długi emitenta. Gdyby potraktowano zapłatę kartą podobnie jak zapłatę czekiem, wtedy posiadacz karty miałby obowiązek zaspokojenia kontrahenta, ponieważ nadal pozostawałby jego dłużnikiem, gdyby zaś potraktowano zapłatę kartą jak zapłatę gotówką, wtedy posiadacz karty mógłby dowodzić, że spełnił swoje zobowiązanie względem kontrahenta, natomiast wciąż pozostawałby dłużnikiem emitenta na podstawie umowy o wydanie karty.

Sąd przychylił się do tego drugiego poglądu i uzasadnił, że kontrahent przyjmując zapłatę kartą wiedział, iż może domagać się pieniędzy od emitenta, to też w miejsce zobowiązania kupującego, czyli posiadacza karty, do zapłaty ceny, weszła odpowiedzialność emitenta za zapłatę. Sąd stwierdził, że posiadacz karty nie może być zobowiązany z tytułu zakupu względem kontrahenta i emitenta jednocześnie. W naturze zapłaty kartą płatniczą leży bowiem obowiązek i prawo posiadacza karty do rozliczania się wyłącznie z emitentem.

Uzasadnienie angielskiego sądu nie daje argumentów prawnikowi działającemu na podstawie prawa skodyfikowanego, poza tym jednym, że w kraju o jednym z najstarszych i największych rynków kart płatniczych uznano, iż posiadacz karty spełnia swoje zobowiązanie względem kontrahenta w momencie zapłaty kartą płatniczą i nie jest zobowiązany do innego świadczenia na jego rzecz, w szczególności poprzez zapłatę

gotówki. Warto podkreślić, że rozstrzygnięcie zapadło wbrew próbom konstruowania bardziej zawiłych konstrukcji prawnych, które odrzucono ponieważ próbowały podważyć to „co każdy patrzący na transakcję czuje”⁴⁵. W stwierdzeniu tym można się doszukiwać potwierdzenia prawotwórczej roli zwyczajów.

Podsumowując: pomiędzy kontrahentem a posiadaczem karty zawierana jest umowa sprzedaży. Strony tej umowy postanawiają, że kupujący dokona zapłaty poprzez podpisanie się na rachunku obciążeniowym wystawionym dla transakcji i wypełnionym za pomocą okazanej przez

kupującego karty płatniczej. Pojawia się natomiast wątpliwość: czy w chwili wystawienia rachunku obciążeniowego zobowiązanie kupującego do zapłaty wygasa i zostaje zastąpione innym zobowiązaniem (nowacja), czy też istniejące zobowiązanie zostaje przeniesione na inny podmiot – następuje zmiana dłużnika, a kupujący, czyli posiadacz karty, zostaje zwolniony z zobowiązania. Możliwe jest także stanowisko, że zmiana zachodzi nie po stronie dłużnika, ale po stronie wierzyciela, jako że posiadacz karty będzie zobowiązany do świadczenia na rzecz emitenta.

Przypisy:

¹ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. (Dz U nr 16, poz. 93 z późn. zmianami).

² Jones, op. cit., s. 43.

³ Irving J. Sloan: *The law and legislation of credit cards: Use and Misuse*. Ocana Publications, Inc., London–Rome–New York 1987, s. 17–18.

⁴ S.A. Jones, op. cit., rozdział 5.

⁵ Np. § 6 Umowy o kredyt konsumpcyjny w systemie karty kredytowej opracowanej przez Glob Bank S.A. i Express M w brzmieniu: „Kredyt jest oprocentowany według zmiennej stopy procentowej, która w dniu podpisania umowy wynosi dwukrotność stopy procentowej kredytu refinansowego N.B.P.” Ponadto regulamin, który posiadacz karty otrzymuje w reklamówce Karty Kredytowej Express M wraz z wnioskiem do wypełnienia, różni się w brzmieniu od regulaminu stanowiącego załącznik do cytowanej umowy. Różnice te dotyczą m.in. tak podstawowych kwestii jak nazwa karty, jej emitent (Glob Bank S.A. w miejsce Express M) czy kapitalizacja odsetek.

⁶ Official Journal of the European Communities No L 317/55 (24 XI 1988), (88/590/EEC).

⁷ A. Wąsiewicz, E. Kwiatkowski: *Postulowany kształt umowy ubezpieczenia w kodeksie cywilnym*, „Państwo i Prawo” 1993, nr 11–12, s. 10.

⁸ Dz U nr 59, poz. 344, z późn. zmianami.

- ⁹ Regulamin wydawania i używania krajowej karty płatniczej Polcard, § 1 pkt 2.
- ¹⁰ Zasady otwierania rachunków Kredyt Bank S.A. VISA BusinessCard.
- ¹¹ Regulamin użytkownika karty kredytowej (Express M) § II.
- ¹² Regulamin wydawania i używania krajowej karty płatniczej Polcard, § 3 pkt 3.
- ¹³ Regulamin otwierania i prowadzenia rachunków krajowej karty płatniczej Polcard w złotych w Banku Inicjatyw Gospodarczych BIG S.A., § 3 pkt 8 zd. 1.
- ¹⁴ Regulamin otwierania i prowadzenia rachunku krajowej karty płatniczej POLCARD w złotych w Pomorskim Banku Kredytowym S.A., § 20.
- ¹⁵ Por. M. Bączyk: *Odpowiedzialność umowna banku w prawie polskim*, Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń 1989, s. 42.
- ¹⁶ M. Bączyk, op. cit., s. 54.
- ¹⁷ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 czerwca 1934 r. (DzU nr 57, poz. 502), art. 533–541 k.h. zostały uchylone przez art. VI § 1 ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. Przepisy wprowadzające Kodeks cywilny (DzU nr 16, poz. 94).
- ¹⁸ M. Bączyk, op. cit., s. 54.
- ¹⁹ M. Martinek, op. cit., s. 66–69.
- ²⁰ Cały świat z zasięgu ręki. Karta VISA Banku PeKaO S.A. Bank Polska Kasa Opieki S.A. (broszura reklamowa), s. 6.
- ²¹ Przyszłość bez wyrzeczeń. Pierwsza dostępna dla każdego Karta Kredytowa w Polsce (Karta Kredytowa Express M), s. 3.
- ²² DzU nr 47, poz. 211.
- ²³ Np. Karta VISA Banku PeKaO S.A. – § 5 Regulaminu otwierania i prowadzenia przez Bank Polska Kasa Opieki S.A. rachunków kart VISA.
- ²⁴ Michael Weller: *Das Kreditkartenverfahren. Konstruktion und Sicherung*, Frankfurt am Main, 1986, s. 113.
- ²⁵ M. Martinek, op. cit., s. 66.
- ²⁶ Karol Gondor (w.): *System Prawa Cywilnego*, tom III, część I (*Prawo zobowiązań – część ogólna*). Red. Zbigniew Radwański. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1981, rozdział XI, § 70 p. II, s. 858.
- ²⁷ § 2 pkt 1 Regulaminu wydawania i używania krajowej karty płatniczej POLCARD.
- ²⁸ M. Weller, op. cit., s. 114.
- ²⁹ Maciej Goszczyk: *Konstrukcja umowy rachunku bankowego*. Praca magisterska napisana pod kierunkiem prof. Adama Zielińskiego. Warszawa 1992 (maszynopis), s. 61.
- ³⁰ Zakres nieodwołalności budzi jednak wątpliwości w doktrynie. Por. M. Weller, op. cit., s. 115 oraz M. Martinek, op. cit., s. 77.
- ³¹ DzU 1992 r., nr 72, poz. 359 z późn. zmianami.
- ³² Zgodnie z art. 11 Prawa bankowego (DzU 1992, nr 72, poz. 359 z późn. zmianami).
- ³³ DzU 1992, nr 72, poz. 359 z późn. zmianami.
- ³⁴ § 1 projektu Umowy zawieranej przez Polcard z Kontrahentem.
- ³⁵ § 5 ust. 1 zd. 2 projektu Umowy zawieranej przez Polcard z Kontrahentem.
- ³⁶ § 5 ust. 3 i 4 projektu Umowy zawieranej przez Polcard z Kontrahentem.
- ³⁷ Por. S.A. Jones, op. cit., s. 272.
- ³⁸ G. Domański: *Umowa ramowa na tle prawa niektórych państw EWG i Polski*, Warszawa 1989, s. 94.
- ³⁹ Zbigniew Radwański: *Teoria umów*, Warszawa PWN 1977, s. 72.
- ⁴⁰ Józef Skąpski (w.): *System prawa cywilnego*, tom III część 2, *Prawo zobowiązań – część szczegółowa*, red. Stefan Grzybowski, Ossolineum 1976, rozdział II, § 10, p. II, s. 97.
- ⁴¹ Józef Skąpski (w.): *System prawa cywilnego*, tom II część 2, *Prawo zobowiązań – część szczegółowa*, op. cit., rozdział II, § 9, p. I, s. 49.
- ⁴² Zasady otwierania rachunków Kredyt Bank S.A. VISA BusinessCard.
- ⁴³ Regulamin wydawania i używania krajowej karty płatniczej Polcard, § 3 pkt 3.
- ⁴⁴ S.A. Jones, op. cit., s. 261–263.
- ⁴⁵ S.A. Jones, op. cit., s. 263.